

Några axplock ur finnar och värmlänningars insatser i Björna

Ända från medeltiden har en viss invandring av finnar till vårt land ägt rum. Från historieböckerna erinrar vi oss, att finnar i större antal bröt bygd i vissa landskap, vilka därmed fick sin finnbygd – sina finnbygder. En av anledningarna till denna invandring var att den finska allmogen led mycket av de ständiga fejderna mellan Sverige och Ryssland. Eftersom Finland från tidig medeltid fram till slutet av finska kriget 1808–1809 hörde till Sverige, kom Finland att utgöra en buffert mellan det egentliga Sverige och Ryssland i alla de krig, som fördes mellan dessa länder under århundradenas lopp. I flera av dessa krig invaderade ryska trupper stora delar av Finland med påföljd att stora grupper finnar tog sin tillflykt till det egentliga Sverige. Särskilt stor var utvandringen efter kriget i slutet på 1500-talet och efter 1710, då tusentals finnar flydde över Kvarken till Nordmaling, på 1740-talet samt under och efter det förut nämnda finska kriget 1808–1809. Perioder av nödår bidrog också till stor utvandring. Här hoppades finnarna få lugnare och bättre levnadsvillkor. Här i Sverige uppmuntrades de till att bli nybyggare genom att erhålla vissa skattefria år. Inte alla blev nybyggare utan blev vad vi skulle kalla för säsongarbetare eller rätt och slätt s. k. lösfinnar, som sysslade med litet av varje och inte var så väl tålda.

De finska nybyggarna kom från olika delar av Finland och tog sig framför allt över Bottniska viken, där den är smalast, alltså över Kvarken. Överfarten skedde både vinter och sommar. På sommaren

begagnade man sig av finska segelskutor. Många stannade i Umeå och Nordmaling och begav sig sedan längre in i landet, där de blev nybyggare, andra fortsatte till Härnösand eller småhamnarna norr därom. Den finska bosättningen är därför särskilt påtaglig i vissa socknar efter Ångermanälven men har även påvisats på många ställen i socknarna i norra Ångermanland, bl. a. i Anundsjö och Själevad, varifrån Björna utbröts år 1795. Stark finsk bosättning förekom även i Nordmaling och nuvarande Bjurholms socknar. Även Björna fick sina finnfamiljer, och sambandet mellan dessa och finnarna längre norröver upprätthölls under långliga tider.

Att spåra finsk bosättning i Björna hör inte till det lättaste, ty dels smälte den finska befolkningen in i den svenska gemenskapen i den grad att finska namn på platser o. d. ej längre går att spåra, dels finns det mycket litet att hämta ur den folkliga traditionen. Därför får det följande endast bli en »provkarta» på ett fåtal finnars bosättning. Det bör kanske tilläggas, att den finska bosättningen i de nordångermanländska socknarna ej enbart blev av nybyggarkaraktär utan kom även att knytas till ödegårdar och ödejordar, av vilka det var många under ofreds- och nöddår.

Måns finne i Hemling och hans efterföljare

I slutet av 1500-talet och de första årtiondena av 1600-talet var det svåra tider i form av pest och nöddår för den fåtaliga befolkningen i björnabyarna, vilket ledde till att det uppstod ödehemman. För att ta ett exempel så fanns i Hemling i mitten på 1500-talet tre skattebönder men vid 1600-talets början endast en skattebonde. Då inflyttade finnen Måns, kallad *Måns finne*. Han var till att börja med inhyses (hyresgäst) men kom att överta ett ödehemman och blev under flera årtionden den ende skattebonden i Hemling. Det synes ha varit en driftig man, ty det uppges år 1628, att familjen hade en häst, sju kor, tre kvigor, en bock, sex getter och nio får. Han sådde även två tunnor säd.

Måns finnes efterträdare de närmaste generationerna var sonen bonden Johan Månsson, och sedan följde bönderna Olov Johansson, Johan Olsson och Erik Johansson. Enligt redaktör Erik Nylander, vilken ägnat mycken möda att utforska släkterna i Hemling och Movattnet, skall det finnas släktingar i Hemling i rakt nedstigande led till stamfadern Måns finne.

I annat sammanhang omtalas bonden Lars Ersson, f. 1738 i Hemling, vilken var sjätte led till Måns finne. Hans dotter Maria, f. 1780, gifte sig med Erik Ersson, f. 1786 i Björna by. De flyttade 1814 till finnbyn Mjösjö. Detta styrker ytterligare släkte teorin i Hemling.

Beträffande den gamla byn Mattarbodum fanns det enligt den nu

avlidne 85-årige Johan Nordström en levande tradition i byn, att ättlingar till Måns finne skulle ha funnits även i Mattarbodum.

Av finsk härstamning var även bröderna Nils och Per Nilsson, vilka år 1753 tog upp nybygget Remmarn. Likaså var Erik Tomasson i Gide, f. 1718, d. 1799, av finskt ursprung. Samtidigt fanns i Gide Jöran och Anders Persson, och de betecknas som finnar. I början på 1700-talet omtalas även finnbonden Jon Erson i Movattnet.

Det vill synas som om Movattnet, Långviken, Hemling, Leding och Gide hade en del finsk bosättning under 1600-talet. Förbindelserna upprätthölls också livligt med finnbyarna i Bjurholm och Nordmaling till fram mot 1750-talet, och giftermål skedde ofta mellan kontrahenter från björnabyarna och finnbyar utsocknes. Movattnet kunde ett tag inräknas i den ångermanländska finnbygden, och åren 1720–1750 flyttade t. ex. en del människor från Leding, Långvattnet och Movattnet till Mjösjö och andra finnbyar. Man sökte ibland upp sin egen stam och tog sig hustru.

En av författarens sagesmän, avlidne hemmansägaren Teodor Sjödin i Hemsjö, vilken på året när kunde beskriva de sex generationer av hans släkt, vilka brukat Hemsjö från nybygge till hemman av idag, kunde berätta, att i hans trakt hade levat människor av annat ursprung, troligen s. k. lösfinnar, långt före hans ättlingar. De utförde inga nyodlingar utan levde på jakt och fiske, och efter någon tid försvann de till andra nejder! Vilka dessa människor var, går ej att utröna. Sjödin säger, att de gamle kallade dem för vandringsmänniskor, och det är väl icke uteslutet, att det kunde vara finnar, kanske sådana som föredrog att leva fritt i skogarna, vilket var enklare än att arbeta upp åker och äng. Sådana icke önskvärda invandrare omtalas även från andra orter.

Finn-Gustav vid Aspseleforsen

Ringa invandring av finnar förekom under 1800-talet. Detta bekräftas av kyrkböckerna. Sporadiskt förekom det att finnar för kortare tid arbetade inom socknen. Från några håll i södra delen av socknen berättas, att de framför allt var sysselsatta med dikningsarbeten på sommaren, så var t. ex. fallet på nybygget Björnberget. Givetvis var betalningen ringa, men i sitt hemland var de vana vid dylikt arbete, och arbetsförhållandena var tydligen ännu sämre där.

Gustav Nylund, Aspseleforsen, mera känd som Finn-Gustav, stannade dock för gott och blev bofast resten av sitt liv. Han var född 1839 i Oravais, Vasa län, och inflyttade till Sverige i början på 1870-talet. När han gifte sig 1876 med Ulrika Persdotter, en syster till nybyggaren Per Erik Persson, mera känd som »Per Erik in i Lia», bodde han i Aspele som inhyseskarl. Efter giftermålet uppförde han en liten stuga vid Aspseleforsen, där han, Ulrika och de två

Av Finn-Gustavs stuga vid Aspsseleforsen återstår ingenting, men fortfarande leder en stig till den källåder, som springer fram direkt ur berget.

flickor, som föddes i äktenskapet, bodde i fortsättningen. Stugan var av enklaste slag med kök, en liten farstu och en lika liten farstukammare, alltså av den typ fattigt folk i bästa fall kunde uppföra åt sig. Dessutom uppfördes ett litet fähus.

Några små tegar på det torra molandet blev resultatet av odlarmödan. Familjen hade underhand några får och getter och när förhållandena så tillät en eller två kor. Höet togs från utslätter upp efter Gideälven och drogs hem på snö- eller isföre. Finn-Gustav var en idog man och deltog i diverse skogsarbete och försörjde sig även med jakt och fiske. Ingen landsväg och ingen bro över Aspsseleforsen fanns på den tiden, utan när man skulle besöka grannen på andra sidan av älven – nybyggaren Ante Viklund – fick man gå på en spång över forsen.

Ibland tjänade Finn-Gustav en »hacka» genom att ro bolagsherrar upp till sjön Tällvattnet. Det berättas, att vid ett sådant tillfälle hade man gjort upp om ett pris på fem riksdaler. Vid framkomsten ville bolagsherrarna pröva Finn-Gustavs förmåga att klara de svenska pengarna, varför de lade upp två högar, i den ena en femriksdalerssedel och i den andra fem riksdaler silvermynt. »Ja, nu får Finn-Gustav välja hög», sa de. Gubben löste problemet på sitt sätt, rakade till sig båda högarna och sa på sin brutna svenska: »Måste ha alltihop!».

Finn-Gustav talade mycket om nödåren i Finland. Minnen från björnjakter där hemma var ett annat kärt ämne. Han var även mycket religiös. En dotterson, som var hemma hos morfars i början

på 1900-talet, berättar, att på söndagarna fick han ej gå över spången till Viklunds barn och leka förrän han åhört den bibelutläggning gubben plögade göra varje söndag under kyrktid.

Den som minns Finn-Gustav säger, att det var en rättskaffens man, som i all sin fattigdom sökte göra det bästa av tillvaron. När gumman dog 1915 och barnen lämnat boet, blev Finn-Gustav en ensam man. Men aspsleborna var snälla med den gamle, och de två sista åren av sin levnad fick han vård hos Daniel Strandberg. Han dog 1923 i en ålder av 84 år.

När författaren härförleden besökte platsen, var det knappt man kunde se var den lilla stugan (pörtet) hade stått. Det enda som var sig likt var den källåder, som sprang fram ur klippan vid forsen, och där Finn-Gustav hämtade sitt vatten.

Finn-Gustav får avslutningsvis utgöra ett gott exempel på alla de finnar, som under århundradena inflyttat till socknen, hur de bröt bygd och tillförde socknen nytt blod. Deras insatser blev därmed betydelsefulla.

Värmlänningarnas

insatser i socknen är mindre påtagliga än finnarnas. Här rör det sig också om en relativt kort period begränsad till senare hälften av 1800-talet, dvs. när skogsdrivningarna på allvar började att komma igång. Många värmlänningar begav sig över vintrarna upp till Norrland för att hugga och köra timmer. Under författarens Jokkmokkstid talade de äldre mycket om den invasion av värmlänningar, som arbetade i lappmarksskogarna över vintrarna. Här i Björna och angränsande skogssocknar arbetade även dessa värmlänningar under vintersäsongen. De flesta for hem över somrarna men återkom oftast flera år å rad. Värmlänningarna använde sig av ett körredskap, som kallades för bogsläde. Det var en stor släde, som var besvärlig att köra i svår terräng, upplyser en 90-åring, som var med på den tiden. Bogsläden slog ej an på björnaborna, de använde fotfarande s. k. stöttingar till dess getdoningarna blev mera allmänna in på 1910-talet.

Värmlänningarna var kända som duktiga skogsarbetare, glada till humöret och lätta att komma överens med. Några stannade kvar över somrarna och arbetade i flottningsarbete, ränn- och dammbyggnader. En som stannade för beständigt var Johan Back i Svartsjön. Denne värmlänning arbetade först med dammbygge i Häggsjöbäcken men flyttade sedan till Svartsjön, där han gifte sig och blev stamfar för släkten Backlund. Under hela sin aktiva tid arbetade han i skogen. En familj i Torsbacken är även ättlingar till en värmlänning, som ägnade sig åt skogsarbete.

Värmlänningarnas insatser var alltså relativt kortvarig och av säsongbetonad karaktär.